

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Ovidius tussen elegie en epos

van den Broek, P.

Publication date

2018

Document Version

Final published version

Published in

Lampas

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van den Broek, P. (2018). Ovidius tussen elegie en epos. *Lampas*, 51(2), 161-173.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

51e jaargang nummer 2

juni 2018

AMPAS

tijdschrift voor classicisti

LAMPAS

Tijdschrift voor classici
Jaargang 51 nummer 2, juni 2018

Redactie

dr. Rutger Allan (Grieks, Vrije Universiteit Amsterdam), dr. Bert van den Berg (Antieke Filosofie, Universiteit Leiden), Elianne Bruin BA (redactiesecretaris; Universiteit van Amsterdam), dr. Jan Willem Drijvers (Oude Geschiedenis, Rijksuniversiteit Groningen), dr. Jaap-Jan Flinterman (Oude Geschiedenis, Vrije Universiteit Amsterdam), dr. Mark Heerink (Latijn, Universiteit van Amsterdam en Vrije Universiteit Amsterdam), dr. Hugo Koning (Klassieke Talen, Stanislascollege Delft), drs. Suzanne Luger (Klassieke Talen, St. Ignatius-gymnasium Amsterdam, ILO/POWL, Universiteit van Amsterdam), dr. Stephan Mols (Klassieke Archeologie, Radboud Universiteit Nijmegen), drs. Kokkie van Oeveren (Klassieke Talen, St. Ignatius-gymnasium Amsterdam, Vrije Universiteit Amsterdam, VCN), dr. Remco Regtuit (Grieks, Rijksuniversiteit Groningen), dr. Rodie Risselada (voorzitter; Latijn, Universiteit van Amsterdam).

Redactieadres

Redactiesecretariaat *Lampas* / Elianne Bruin
Universiteit van Amsterdam – Opleiding GLTC
Turfdraagsterpad 9, 1012 XT Amsterdam
e-mail: lampas@verloren.nl

websiteadres: lampas.verloren.nl

Lampas is, met uitzondering van de recentste twee jaargangen, online beschikbaar via www.lampasonline.nl.

Voor reacties op of ideeën over de inhoud van *Lampas*: lampas@verloren.nl

Uitgever, administratie en abonnementen

Uitgeverij Verloren BV
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
telefoon 035-6859856
e-mail: bestel@verloren.nl
websiteadres: www.verloren.nl

Lampas verschijnt vier keer per jaar.

Prijzen voor 2018: Jaarabonnement € 42,-; Studentenabonnement € 25,- (stuur a.u.b. een kopie van de collegekaart naar de uitgever); Abonnement voor instellingen en bibliotheken € 56,-; Losse nummers € 15,-

Betaling gaarne binnen 30 dagen na toezending van een rekening door de uitgever. Abonnementen worden aangegaan voor een jaargang en automatisch verlengd, tenzij bij opgave uitdrukkelijk anders wordt aangegeven. Opzegging dient te geschieden bij de uitgever vóór ingang van de nieuwe jaargang, dus vóór 1 januari van het nieuwe jaar.

ISSN 0165-8204

Ovidius tussen elegie en epos

PIETER VAN DEN BROEK

Summary: In this article I discuss recent trends and publications on Ovidian scholarship, focussing on *Heroides* 16 and 17, *Metamorphoses* 1.452-567, 3.131-252 and 8.611-724, and *Tristia* 4.10. These texts cross borders between elegy and epic. I argue that they can be seen as examples of Ovid as a versatile poet, who plays games with his predecessors, characters, readers, and himself.

Bij de eindexamens Latijn lijkt een voorzichtige beweging gaande in de richting van teksten die buiten de traditionele schoolcanon vallen. Zo lazen leerlingen voor het CE van 2016 (Vergilius) voor het eerst passages uit de interessante, maar in de klas minder vaak gelezen boeken 3 en 7. Ook het pensum voor het examen in 2019 (Ovidius) kent een paar verrassende keuzes: naast bekende verhalen uit de *Metamorphoses* (Apollo en Daphne, Actaeon, Philemon en Baucis) zijn ook het brievenpaar van Paris en Helena uit de *Heroides* en het ‘autobiografische’ gedicht *Tristia* 4.10 geselecteerd. Deze teksten tonen het gevarieerde dichterschap van Ovidius: de heldinnenbrieven bewegen zich op het grensvlak van epos en elegie, terwijl de *Metamorphoses* natuurlijk een uiterst hybride epos vormt, met veel elegische elementen.¹ In *Tristia* 4.10 blikt de balling Ovidius, in elegische verzen, terug op zijn dichterschap, waarbij hij vooral zijn liefdeselegieën op de voorgrond plaatst.

De stroom publicaties over Ovidius is schier eindeloos. Ik hoop daarom met dit artikel een wegwijzer te bieden, waarbij ik enkele tendensen in het huidige onderzoek aanwijs en een selectie van nuttige en interessante literatuur aanreik om de teksten zelf verder te bestuderen. Omdat de *Heroides* en *Tristia* voor de meeste docenten minder bekend terrein zullen zijn, besteed ik aan deze werken meer aandacht dan aan de *Metamorphoses*.²

1 Zie hiervoor het artikel van Heerink (2009), die in dit kader de verhalen bespreekt van Apollo en Diana en van Pygmalion (in vertaling ook onderdeel van het examenpensum).

2 Volledig kan ik uiteraard niet zijn. Voor uitgebreide bibliografische overzichten van het Ovidius-onderzoek verwijs ik naar de publicaties van Schmitzer (2002, 2003, 2007). Liefst drie *companions* zijn gewijd aan Ovidius, die alle op hun eigen manier de *status quaestionis* van het onderzoek beslaan en suggesties voor verdere lectuur aanbieden: Hardie (2002), Boyd (2002) en Knox (2009). Knox (2006) is een bundeling van eerder gepubliceerde invloedrijke artikelen. Themanummers over Ovidius bieden *Lampas* 21.4-5 (1988) en 30.1 (1997), beide beschikbaar via lampasonline.nl, en *Hermeneus* 61.2 (1989), beschikbaar via nkv.nl/hermeneus-online.

1 *Heroides*

De *Heroides* vormen een prachtig voorbeeld van Ovidius' inventieve schrijverschap. De mythologische verhalen die aan de teksten ten grondslag liggen zijn genoegzaam bekend, maar het genre, de fictieve brief, is een innovatie, zoals de schrijver zelf trots vermeldt: *ignotum hoc aliis ille novavit opus* ('Hij heeft dit genre uitgevonden, onbekend aan anderen', *Ars Amatoria* 3.346).³ De *Heroides* zijn verwant aan de *Amores* wat betreft metrum en liefdesthematiek, maar de verhaalstof neigt meer naar de *Metamorphoses*. Brieven 1-15 zijn geschreven vanuit het oogpunt van verlaten vrouwen, die, behalve de laatste, allen mythologische figuren zijn;⁴ hierop is de titel *Heroides* of *Heroidum Epistulae* gebaseerd, waaronder de gehele collectie bekendstaat.⁵ Daarna volgen er drie briefparen tussen man en vrouw (16-21), die in hetzelfde manuscript als de brieven 1-15 zijn overgeleverd, maar waarschijnlijk pas later zijn gecomponeerd.⁶

Brieven 16 en 17, die zijn opgenomen in het examenpensum, vormen de correspondentie tussen Paris en Helena. Er zijn bijna geen bekendere figuren uit de Griekse mythologie dan deze en toch is Ovidius erin geslaagd om een nieuwe benadering van het verhaal te vinden. Dat heeft vooral te maken met het spannende moment van hun correspondentie: Paris schrijft aan Helena wanneer hij in Sparta logeert en Menelaüs net vertrokken is naar Kreta, en Helena antwoordt hem nog dezelfde nacht. Juist in deze brieven krijgt hun overspel gestalte! Ze vormen daarmee een onmisbare schakel in de aanloop naar de Trojaanse oorlog.⁷

1.2 *Intertekstualiteit en gender*

Veel modern onderzoek richt zich op de intertekstualiteit van de *Heroides*. Ovidius verwijst naar Homerus, Sappho, Sophocles, Euripides en Vergilius, maar ook naar teksten die verloren zijn gegaan. Vaak kiest hij voor onbeken-

3 *Novare* is overigens ambigu: het kan naast 'uitvinden' ook 'vernieuwen' betekenen (Gibson 2003: 239). Propertius' brief aan Arethusa (4.3) wordt algemeen gezien als Ovidius' inspiratiebron voor de *Heroides*. Over de originaliteit van de *Heroides* zie Jacobson (1974: 319-322) en Knox (1995: 14-18).

4 Brief 15 is geschreven door Sappho aan haar mannelijke minnaar Phaon. Deze brief is apart overgeleverd en toegevoegd aan de collectie *Heroides* door Daniël Heinsius in zijn editie van 1629 (Kennedy 1996: 26 noot 100). De authenticiteit van deze brief wordt betwist. Sommige heldinnen zijn ook personages in de *Metamorphoses*. Zie bijvoorbeeld voor Medea, Hinds (1993).

5 Ovidius noemde de bundel zelf waarschijnlijk *Heroides* of *Heroidum liber* (Knox 1995: 5 noot 8). Hij spreekt over één brief als *epistula* in *Ars Amatoria* 3.345.

6 De brieven 1-15 zijn vermoedelijk tussen 20 en 13 v.Chr. geschreven; de briefparen worden meestal vlak voor Ovidius' ballingschap in 8 n.Chr. gedateerd (Fulkerson 2009: 79). Deze latere brieven worden door veel geleerden gezien als van Ovidius' eigen hand, maar sommigen beschouwen ze als het werk van een (goede) imitator, zoals Jacobson (1974: ix) en recenter Zwierlein (1999) en Linenberg (2003: 253-274).

7 Fulkerson (2009: 87-88).

dere varianten van de mythe, waardoor een contrast met de canonieke versie ontstaat.⁸ Interessant is ook het snijvlak van genres waarop de brieven zich door hun personages, verhaalstof en intertekstuele verwijzingen bevinden: epos, tragedie en elegie.⁹ In *Heroides* 16 en 17 is de rol van Vergilius' *Aeneis* bijvoorbeeld duidelijk aanwezig.¹⁰ In beide gevallen bezoekt een Trojaan een vrouw, wier echtgenoot afwezig is en die wordt verscheurd tussen echtelijke trouw en verliefdheid. De Ovidiaanse Paris wordt daarmee met terugwerkende kracht een soort Aeneas, en Helena een Dido. Op verrassende wijze beschrijft Paris zichzelf ook als Dido, bijvoorbeeld wanneer hij bekent dat hij 's nachts wakker ligt (*Heroides* 16.101-102; vergelijk *Aeneis* 4.522).

De laatste decennia is er ook meer aandacht gekomen voor de rol van gender in de *Heroides*. Belangrijk hierin is het artikel van Farrell (1998), die erop wijst dat *Heroides* 1-15 worden gepresenteerd als brieven van oprechte vrouwen gericht aan bedrieglijke mannen (1998: 337) – waarbij we natuurlijk moeten bedenken dat de schrijver zelf een man is. Lindheim (2003) betoogt dat Ovidius weliswaar vrouwen aan het woord laat, maar deze vervolgens op een mannelijke manier laat redeneren. Dat de vrouwelijke stemmen van de heldinnen uiteindelijk een mannelijke illusie zijn, noemt ze 'transvestite ventriloquism'. Aan de andere kant lijken de vrouwelijke schrijfsters 'bewust' deze mannelijke identiteit aan te nemen om zo hun mannelijke adressaat te overtuigen (2003: 81). Spentzou (2003) probeert in haar studie de heldinnen een stem te geven die losstaat van de intentie van de schrijver. Een andere feministische benadering geeft Fulkerson (2005), die de vrouwelijke schrijfsters benadert als een denkbeeldige gemeenschap van lezers: de heldinnen verwijzen vaak naar elkaar en lijken van elkaar te leren. Al deze studies concentreren zich overigens op de eerste vijftien brieven.

In de *Heroides* is er dus sprake van rolomkeringen. Ook op het gebied van genre is dat interessant. In Latijnse liefdeselegie zijn het normaal gesproken de mannen die zich onderdanig opstellen tegenover hun minnaressen (de bekende *servitia amoris*), in brieven 1-15 zijn dat de vrouwen. Bij de brievenparen lijkt de situatie daarentegen weer 'normaal' omdat daar de mannen het initiatief nemen. De vrouwen, ook Helena, bieden nauwelijks verzet tegen deze avances. Veel geleerden zien in Paris dan ook een goede leerling van de *praeceptor amoris* Ovidius in de *Ars Amatoria*.¹¹

Tegen deze *communis opinio* in betoogt Drinkwater (2013) dat niet Paris maar juist Helena de beste student van Ovidius is. Paris' mislukte verleidingspogingen tijdens het feestmaal (16.215-218) en zijn onrealistisch beeld van de reactie van Menelaüs (16.325-352) tonen aan dat hij niet de fijnbesnaarde min-

8 Zie voor intertekstualiteit in de *Heroides* bijvoorbeeld Jovilet (2001) en Barchiesi (1993).

9 Voor het spel tussen genres in *Heroides* 16 en 17 zie bijvoorbeeld Barchiesi (1999), Kenney (1999) Mazurek (2006) en Drinkwater (2014-2015).

10 Michalopoulos (2006: 8-14).

11 Bijvoorbeeld Spentzou (2003: 129) en Michalopoulos (2006: 42).

naar is zoals beoogd in *Ars Amatoria* boek 1 en 2. Helena heeft Ovidius' adviezen duidelijk wel grondig gelezen. Een voorbeeld hiervan is haar gebruik van *Ars Amatoria* 3.469-482: ze geeft Paris voldoende hoop dat ze voor zijn avances zal zwichten, maar laat hem tegelijkertijd in het ongewisse.¹²

1.3 Commentaren en vertalingen

Een goed uitgangspunt voor de bestudering van *Heroides* 16 en 17 is de commentaar van Kenney (1996) op de brievenparen, uitgegeven in de 'Green Yellow'-serie van Cambridge, die ook een heldere inleiding bevat.¹³ De Latijnse tekst van het examenpensum is overigens op deze uitgave gebaseerd.¹⁴ Een uitgebreider en recenter commentaar op alleen brief 16 en 17 is Michalopoulos (2006). Hoewel deze studie niet onverdeeld positief is ontvangen,¹⁵ voegt de lopende commentaarsectie veel toe aan Kenney (1996). Zijn inleiding behandelt uiteenlopende aspecten van het brievenpaar, zoals stijl, genre, humor, intertekstualiteit met Vergilius' *Aeneis* en verbanden met eerdere *Heroides*, met name 5 (Oenone aan Paris) en 7 (Dido aan Aeneas). De commentaar van Palmer (1898), die online raadpleegbaar is, is op veel punten verouderd, maar kan voor filologische observaties toch van pas komen bij de voorbereiding.¹⁶

Er is slechts één moderne Nederlandse vertaling van de complete *Heroides* door Peters (1994, niet meer in druk). In het Engels is er naast de oude Loeb-uitgave van Showerman (1914, herzien door Goold in 1977)¹⁷ zeer recent een vertaling verschenen van Murgatroyd *et al.* (2017), inclusief korte inleidingen en essays bij elk gedicht.

1.4 Receptie

Deze beperkte oogst van moderne vertalingen is verrassend in het licht van de ongekende populariteit die de *Heroides* vanaf de Middeleeuwen tot aan de negentiende eeuw kenden. Deze receptiegeschiedenis is uitgebreid beschreven door Dörrie (1968). Op het Nederlands taalgebied is het werk van Van Marion (2005; samen met Kalse, 2007) aan te bevelen. Ook heeft zij een on-

12 Drinkwater (2013: 112 noot 7 en 121-123).

13 Algemene studies op de *Heroides*, zoals Jacobson (1974) en Verducci (1985), evenals de meeste artikelen, behandelen alleen de enkele *Heroides*. Een studie die gewijd is aan brieven 16-21 is Fischer-Lex (1969).

14 De *Heroides* kennen geen goede moderne kritische tekstuitgave. De meest recente, de Teubner-uitgave van Dörrie (1971), is kritisch ontvangen. Overigens zijn regels 16.39-144 (die in vertaling worden gelezen) omstreden: ze zijn alleen overgeleverd via de editie van Stephanus Corallus (1477).

15 Zie bijvoorbeeld de recensies van Ramírez de Verger (2007) en Van Dam (2010). Met name zijn tekst en *apparatus criticus* hebben op weinig enthousiasme kunnen rekenen.

16 Via archive.org: <http://bit.ly/2zZyCMh>, geraadpleegd op 2 februari 2018.

17 De uitgave van 1914 is online te vinden op bijvoorbeeld archive.org, <http://bit.ly/2A6JhTr>, geraadpleegd op 2 februari 2018.

line database samengesteld met meer dan 800 vertalingen en imitaties van Ovidius, waaronder ook antwoordbrieven op de enkele *Heroides* en brieven van bijbelse vrouwen.¹⁸ Dit materiaal biedt talrijke aanknopingspunten voor verwerkingsopdrachten in het klaslokaal, niet alleen om te laten zien hoe latere lezers Ovidius' heldinnenbrieven hebben gereciperd, maar ook om leerlingen te inspireren zelf een brief (terug) te schrijven.

2 *Metamorphoses*¹⁹

De geselecteerde verhalen uit de *Metamorphoses* (Apollo en Daphne, Actaeon, Philemon en Baucis) lijken op het eerste gezicht nogal verschillend van aard. Toch is het mogelijk om deze verhalen met elkaar te verbinden. Een onderliggende thematiek is bijvoorbeeld de willekeur van de goden en hun verstrekkende invloed op het leven van stervelingen. Op een ander niveau bevatten deze verhalen talrijke voorbeelden van Ovidius' ironie en humor.²⁰

2.1 *Apollo en Daphne (Metamorphoses 1.452-567)*

Het verhaal van Apollo en Daphne wordt in recent onderzoek vooral gelezen als een spel tussen genres. Vlak nadat de god Apollo als episch personage het monster Python heeft gedood (1.438-451), verandert hij in een elegische minnaar die ten prooi valt aan *servitium amoris*.²¹ Je kunt de passage lezen als een dialoog tussen epos en elegie, zoals bijvoorbeeld Mader (2008) en Heerink (2009) betogen. In de passage zijn verschillende intertekstuele verwijzingen naar het werk van Vergilius gevonden, wat de spanning tussen de epische en elegische elementen versterkt.²²

Gezien de rol van Apollo in de Augusteïsche propaganda ligt een politieke lezing van de passage voor de hand.²³ Hoe de rol van Apollo in dit licht geïnterpreteerd moet worden, is daarentegen een stuk lastiger.²⁴ Ook is de passage wel opgevat als een verwijzing naar de Actische spelen die Augustus in 27 v.Chr. liet instellen bij Nicopolis bij Actium.²⁵

18 www.let.leidenuniv.nl/Dutch/Heroides.html, geraadpleegd op 2 februari 2018.

19 Algemene studies zijn onder andere Galinsky (1975), Wheeler (1999) en Fantham (2004).

20 Den Hengst (1988).

21 Gärtner (2007).

22 Een voorbeeld is Battistella (2010), die betoogt dat de passage is gemodelleerd naar de *aristeia* van Ascanius in Vergilius, *Aeneis* 9, 590-663. Fulkerson (2012) herkent verwijzingen naar *Ecloga* 10, waardoor Apollo een dubbelfiguur van de dichter Gallus zou zijn.

23 Zie Lange (2009). De god zou volgens de Augusteïsche mythologie een doorslaggevende rol hebben gespeeld in de slag bij Actium.

24 Miller (2004-2005). Volgens Francese (2003-2004), die de passage bespreekt aan de hand van het begrip *honor*, is het verhaal bedoeld als een subtiel compliment aan het adres van Augustus.

25 Hollis (1996).

Er zijn de laatste tijd relatief weinig artikelen verschenen over het verhaal van Actaeon. Wellicht speelt de crux van het verhaal daarin een rol: Diana straft Actaeon voor een *scelus* die hij niet bewust begaan heeft. Ovidius volgt hiermee de versie van Callimachus. Volgens veel andere schrijvers was Actaeon wel degelijk schuldig aan *hybris*. Zo zou hij hebben gepoetst dat hij een betere jager was dan Diana (Euripides, *Bacchae* 337-440) of zou hij zelfs geprobeerd hebben haar te verkrachten (Hyginus 180).²⁶ In dit kader is het aardig om in de klas de Vlaamse schilder en schrijver Karel van Mander (1548-1606) erbij te pakken; in de ‘Uytlegginghe’ op de *Metamorphoses* aan het slot van zijn *Schilderboeck* (1604) gaat hij kort in op de mythologische varianten van het Actaeonverhaal en geeft hij ook enkele symbolische verklaringen.²⁷

Een interessante interpretatie komt van Heath (1991). Tot het verhaal van Actaeon worden in het epos steeds opnieuw meisjes seksueel misbruikt door mannelijke goden. Wanneer Diana zich in een *locus amoenus* ontkleedt, is zij daarom, net als wij lezers, beducht op gevaar. Zo is te begrijpen, stelt Heath, dat Diana Actaeon voor gevaar aanziet en straft. Niet omdat hij iets heeft misdaan, maar omdat hij zo door Ovidius is geframed.

Vlak voordat Actaeon als hert wordt gedood, last Ovidius een catalogus in, waarin hij 35 van Actaeons jachthonden met Griekse namen opsomt (3.206-227; deze regels worden in vertaling gelezen). Deze *tour de force* is daarmee een parodie op het epische fenomeen van de troepencatalogus. Dat Actaeon uiteindelijk wordt doodgebeten door drie honden die niet in de catalogus voorkomen is ironie ten top.²⁸

Later zal Ovidius in zijn *Tristia* een verband leggen tussen zichzelf en Actaeon. Het duidelijkst komt dit naar voren in zijn pleidooi aan Augustus, wanneer hij betoogt dat zijn *error* dezelfde is als die van *inscius Actaeon* (*Tristia* 2.105-108).²⁹

2.3 Philemon en Baucis (Metamorphoses 8.611-724)

Het verhaal van Philemon en Baucis, die bezoek van Jupiter en Mercurius krijgen, valt op binnen de *Metamorphoses*. De macht van goden leidt in dit verhaal niet tot straf maar tot beloning. Is het daarmee een uitzondering op de regel of moeten we toch voorzichtiger zijn? Oudere studies (bijvoorbeeld Otis 1970: 413-414 en Griffin 1991: 62) zien het vooral als een moralistisch verhaal, zij het met de nodige Ovidiaanse humor en een sarcastische ondertoon. Moderne studies wijzen op de narratieve structuur van het verhaal. Niet

26 Anderson (1997: 351) en Van Tress (2004: 82).

27 Van Manders tekst is te vinden in de DBNL, <http://bit.ly/2nM5r8t>, geraadpleegd op 8 februari 2018. Annotaties en vragen bij deze tekst staan in de examenbundel van Van Assendelft *et al.* (1989: 72-75).

28 Den Hengst (1988: 359), Anderson (1997: 359) en Van Tress (2004: 83).

29 Zie Ingleheart (2010a: 122).

de primaire verteller ('Ovidius'), maar een interne verteller (Lelyx) is aan het woord. Daardoor wordt de morele boodschap wellicht ook twijfelachtiger.³⁰ De interne verhaalstructuur wordt besproken door Gowers (2005), die laat zien dat er in de beschrijving van de hut van het oude echtpaar subtiel vooruitgewezen wordt naar hun metamorfose in bomen.

Goden die in vermomming stervelingen bezoeken is een eeuwenoud verhalenmotief. Denk bijvoorbeeld aan het bezoek van de engelen aan Abraham in *Genesis* 18-19 en de angst van Penelope's vrijers dat de onbekende bedelaar wellicht een god is (*Odyssee* 17.483-487). Een goed overzicht van deze topos en Ovidius' mogelijke bronnen biedt Griffin (1991).

2.4 Commentaren

Wat betreft commentaren zijn de twee handzame delen van Anderson (1972 en 1997) nog steeds zeer aan te bevelen. Van recente datum is de Italiaanse serie van de gehele *Metamorphoses* met tekst, vertaling en commentaar onder redactie van Alessandro Barchiesi.³¹ Voor het verhaal van Philemon en Baucis kan ook gebruik worden gemaakt van de commentaar op boek 8 van Hollis (1970).

3 *Tristia*

Voor het eerst bevat het Latijnse pensum ook een tekst uit de ballingspoëzie van Ovidius.³² Het is niet verbazingwekkend dat de samenstellers gekozen hebben voor *Tristia* 4.10, de 'autobiografie' van Ovidius en daardoor waarschijnlijk het beroemdste gedicht uit zijn periode in Tomi.

De syllabus zwijgt over de omstrede, maar prikkelende theorie dat de ballingschap fictief zou zijn geweest en daarmee een literair spel.³³ Historische onjuistheden in de *Tristia* en *Epistulae ex Ponto*, met name de stereotypische manier waarop Ovidius Tomi en de naburige Geten beschrijft, vormen belangrijke argumenten voor deze gedachte. Een *argumentum ex silentio* is dat

30 Green (2003). Fabre-Serris (2009) betoogt dat Ovidius door het verhaal in de mond van een interne verteller te leggen laat zien hoe een (religieus) verhaal geconstrueerd kan worden. Dit koppelt zij aan de drang in het Augusteïsche Rome om tradities (bijvoorbeeld op het gebied van *mos maiorum* en *religio*) te hernieuwen of uit te vinden in verhalen en beeldentaal.

31 In totaal beslaat deze relatief betaalbare reeks zes delen, waarvan voor dit examen vooral deel 1 (Barchiesi *et al.* 2005), deel 2 (Barchiesi *et al.* 2007) en deel 4 (Barchiesi *et al.* 2011) relevant zijn. De tekst is overgenomen uit de Oxford Classical Text (Tarrant 2004), die ook voor het examenpensum gebruikt is.

32 Deze tekst werd wel al in vertaling gelezen voor het CE van 2005. Opvallend is de keuze voor de verouderde Oxford Classical Text van Owen (1915) in plaats van de editie van Luck (1967). De Teubner van Hall (1995) is de meest recente kritische tekstuitgave, maar vanwege diens vele conjecturen fel bekritiseerd (bijvoorbeeld door Knox 1997).

33 Zie bijvoorbeeld Fitton Brown (1985) en recenter Hofmann (2006).

behalve korte verwijzingen in Plinius (*Naturalis Historia* 32.152) en Statius (*Silvae* 1.2.254-255) antieke bronnen zwijgen over de ballingschap. Ovidius zelf is onze enige bron.³⁴

Argumenten tegen deze theorie geeft Richmond (1995). Hij erkent dat de dichter bepaalde zaken overdrijft (bijvoorbeeld de winterse kou en de barbaarsheid van de lokale bevolking), maar dat hij dit doet met een bepaald doel: een terugkeer naar Rome of een aangenamer ballingsoord afsmecken bij Augustus.³⁵ Claassen (1999: 182-204) ziet Ovidius' weergave van zijn fysieke omgeving eerder als een literair construct dan een beschrijving van de realiteit en toont aan dat dit ook bij andere antieke ballingen het geval is (bijvoorbeeld Seneca). Ze betoogt dat deze vlucht in een literaire, bijna mythische wereld, hem op de been hield (1999: 197). In haar recentere boek wijst ze op grote overeenkomsten tussen Ovidius' ballingspoëzie en die van moderne dichters, met name de Zuid-Afrikaan Breyten Breytenbach (Claassen 2008: 185-228). Anderen, bijvoorbeeld Batty (1994), proberen aan te tonen dat veel van Ovidius' observaties juist wél historisch correct zijn. Feit of fictie, de gemeenteraad van Rome heeft vorig jaar de verbanning van de dichter officieel herroepen om de vrijheid van schrijvers en kunstenaars te benadrukken.³⁶

Terug naar *Tristia* 4.10. In het verleden (en nog steeds) is deze tekst vooral gebruikt om gegevens over Ovidius' leven uit te putten – voor de meeste 'feiten' over diens biografie zijn we immers aangewezen op dit gedicht. In de *Tristia* zelf zegt Ovidius: *carmina maior imago / sunt mea* ('mijn gedichten geven een groter beeld van mij', 1.7.11-12). Een interessante vraag is daarom hoe betrouwbaar 4.10 is, aangezien een autobiografie per definitie betekent dat de schrijver informatie weglaat, toevoegt en vervormt: het is bij uitstek het genre van 'self-fashioning'.

3.1 *Autobiografie, grafscript of apologie?*

Fredericks heeft betoogd dat het gedicht gezien moet worden als 'a poem that happens to be an autobiography, rather than an autobiography that happens to be a poem'.³⁷ Holzberg (1997) onderwerpt de autobiografische lezing van Ovidius' gedichten, en met name 4.10, aan een kritische beschouwing, waarbij duidelijk wordt dat we niets zomaar voor waar kunnen aannemen.

In 4.10 staat niet zozeer de persoon Ovidius, maar veeleer de dichter

34 Een helder overzicht van alle argumenten voor deze theorie geeft Alvar Ezquerro (2010), die zelf concludeert dat een definitief antwoord niet mogelijk is.

35 Little (1990) redeneert langs dezelfde lijn, maar is voorzichtiger in zijn conclusie. Een zeer uitgesproken tegenstander van de theorie is Green (2005: x-xi). Zie ook Claassen (2008: 229-230).

36 Zie bijvoorbeeld *The Guardian*, 16 december 2017, <http://bit.ly/2zjT9u9>, geraadpleegd op 8 februari 2018.

37 Fredericks (1976: 141).

centraal:³⁸ het begint met de jonge dichter die door de Muze werd aange- trokken (4.10.19-20) en eindigt met de balling die in de poëzie een medicijn vindt (4.10.118). Een voorbeeld van een metapoëtische invalshoek is Ingle- heart (2010b), die heeft onderzocht hoe Ovidius zich in 4.10.51-54 als elegi- sche opvolger van Gallus, Tibullus en Propertius positioneert.

Het gedicht is ook gezien als grafschrift voor de dichter, of in ieder geval diens poëtische carrière.³⁹ Daarmee sluit 4.10 aan op de bredere gedachte in de *Tristia* dat de ballingschap in Tomi gelijk staat aan de dood.⁴⁰ De plaatsing aan het einde van boek 4 versterkt de gedachte aan een *sphragis*, te vergelijken met Horatius' *Carmina* 3.30 en *Epistulae* 1.20.⁴¹

Het gedicht is ook getypeerd als een apologie ten overstaan van Augustus (bijvoorbeeld Fairweather 1987: 182-185). Zijn biografie lijkt hij daarom vorm te geven langs de lijnen van Augustus' leven, waarbij hij wellicht ge- bruikt heeft gemaakt van diens verloren autobiografie *De vita sua*. Er zijn al- lerelei overeenkomsten aan te wijzen met Augustus' *Res gestae* en Suetonius' keizersbiografie.⁴² Door zichzelf te modelleren naar de keizer lijkt de dichter medelijden op te willen roepen voor zijn ellendige situatie. Ovidius' houding tegenover Augustus is in de *Tristia* (net als in andere werken) overigens zeer ambivalent.⁴³

3.2 Commentaren en vertalingen

Een modern commentaar op *Tristia* boek 4 is een desideratum. Zeer nuttig is de tweedelige uitgave met tekst, vertaling en commentaar van Luck (1967 en 1977) op alle boeken van de *Tristia*. De enige commentaar exclusief gewijd aan boek 4, in het Latijn, is het proefschrift van De Jonge (1951). Nederlandse vertalingen van de *Tristia* zijn er van de hand van Peters (1995) en Hogen- doorn (1998) en daarnaast bestaat er een vertaling van 4.10 van d'Hane Schel- tema (1989). Een aan te bevelen Engelse vertaling met inleiding, bibliografie en relatief uitgebreid notenapparaat is Green (2005²), waarin ook de *Epistulae*

38 Fredericks (1976).

39 Fairweather (1987: 186-188). Zie ook Bruwer (1974) en Holzberg (2014: 85-86), die erop wijzen dat het openingsdistichon de suggestie van een grafschrift oproept.

40 Ballingschap en de dood spelen een belangrijke rol in *Tristia* 3.3, waarin hij in een brief aan zijn vrouw alvast zijn grafschrift citeert (3.3.73-76). Het openingsvers van 4.10 (*Ille ego, qui fuerim, tenerorum lusor amorum*) eechoot dit grafschrift (*Hic ego, qui iaceo, tenerorum lusor amorum* 3.3.73). Zie Holzberg (2014: 86).

41 Ciccarelli (1997).

42 Fairweather (1987: 193-196). Ook Holzberg (2014) ziet in 4.10 een afspiegeling van de *Res gestae*. Hallett (2003) wijst op verbanden met Nepos' biografie van Atticus. Ovidius' liefde voor zijn broer (4.10.9-32) zou overeenkomen met Atticus' genegenheid jegens Cicero (*Atticus* 5.3 en 16.2) en Ovidius' afwijzing van een *vita activa* (4.10.35-40) met Atticus' levenshouding (*Atticus* 6 en 15).

43 Zie bijvoorbeeld Williams (2002a en 2002b). McGowan (2009) geeft een analyse van de manier waarop Ovidius in de *Tristia* en *Epistulae ex Ponto* het beeld van Augustus vormgeeft.

ex *Ponto* zijn opgenomen. In het Duits is er de Reclameditie van Holzberg (2013) met geselecteerde teksten uit de ballingspoëzie.

3.3 Verdere literatuur

Goede algemene inleidingen op de ballingspoëzie van Ovidius biedt Williams (2002a en 2002b), die zijn gebaseerd op zijn eerdere studie (1994). Een specifieke inleiding op de *Tristia* is Claassen (2009). Van haar hand is ook een monografie verschenen over antieke ballingsliteratuur, die begint bij Cicero en eindigt bij Boethius, maar vooral ingaat op Ovidius (Claassen 1999).

4 Conclusie

Het is te hopen dat de examenteksten een nieuwe generatie lezers laten zien hoe gevarieerd, ingenieus en ook grappig de gedichten van Ovidius zijn, en dat zij docenten inspireren om ook eens andere teksten dan de *Metamorphoses* te lezen in de klas.⁴⁴ De verschillende werken laten op hun eigen manier zien hoe de dichter speelt met zijn voorgangers, personages, lezers en zichzelf.

GLTC, Universiteit van Amsterdam
 Turfdragsterpad 9
 1012 XT Amsterdam
 p.j.vandenbroek@uva.nl

Bibliografie

- Alvar Ezquerro, A. 2010. 'Ovid in Exile: Fact or Fiction?', *Annals of Ovidius University Constanta – Philology* 21, 107-126, <http://bit.ly/2s00067>, geraadpleegd op 8 februari 2018.
- Anderson, W.S. 1972. *Ovid's Metamorphoses: Books 6-10*, Norman.
- Anderson, W.S. 1997. *Ovid's Metamorphoses: Books 1-5*, Norman.
- Assendelft, M.M. van, H.A. Derix, D. den Hengst, A. Jansen, A.A.M. Schaafsma, J.J.L. Smolenaars, J.C. Surber. 1989. *Ovidius in de epische traditie*, Amsterdam.
- Barchiesi, A. 1993. 'Future reflexive: two models of allusion and Ovid's *Heroides*', *Harvard Studies in Classical Philology* 95, 333-365.
- Barchiesi, A. 1999. 'Vers une histoire à rebours de l'épique latine: les *Héroïdes* 'doubles' (16-21)', *Electronic Antiquity* 5.1, <http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/ElAnt/V5N1/barchiesi.html>, geraadpleegd op 2 februari 2018.
- Barchiesi, A., C. Segal, R.J. Tarrant en L. Koch. 2005. *Ovidio Metamorfosi Volume 1 (Libri 1-2)*, Milaan.
- Barchiesi, A., G. Rosati, R.J. Tarrant en L. Koch. 2007. *Ovidio Metamorfosi Volume 2 (Libri 3-4)*, Milaan.

44 Een mooi voorbeeld is het lesmateriaal van Chantal Bonekamp voor *Heroides* 18 en 19 (bij *Lampas* 30.3, 2007), beschikbaar op lampas.verloren.nl/archief.

- Barchiesi, A., E.J. Kenney, R.J. Tarrant en G. Chiarini. 2011. *Ovidio Metamorfofi Volume 4 (Libri 7-9)*, Milaan.
- Battistella, C. 2010. 'Un modello epico per il primo amore di Apollo (Ov. *Met.* 1.441-567 e Verg. *Aen.* 9.590-663)', *Vergilius* 56, 19-25.
- Batty, R. 1994. 'On Getic and Sarmatian shores. Ovid's account of the Danube lands', *Historia* 43, 88-111.
- Bonekamp, C. 2007. 'Docentenboek, hulpboek en tekstboek Heroides', bij *Lampas* 40.3, beschikbaar op lampas.verloren.nl/archief.
- Boyd, B.W. (ed.). 2002. *Brill's Companion to Ovid*, Leiden.
- Bruwer, S. 1974. 'Notes on *Tristia* 4.10, 1-26', *Akroterion* 19, 59-66.
- Ciccarelli, I. 1997. 'Ovidio, *Tristia* 4, 10 e i topoi della sphragis', *Aufidus* 11, 61-92.
- Claassen, J.-M. 1999. *Displaced Persons. The literature of exile from Cicero to Boethius*, Londen.
- Claassen, J.-M. 2008. *Ovid Revisited. The poet in exile*, Londen.
- Claassen, J.-M. 2009. 'Tristia', in P. E. Knox (ed.), 170-183.
- Dam, H.-J. van. 2010. 'Review of: A.N. Michalopoulos (2006) *Ovid, Heroides* 16 and 17', *Mnemosyne* 63, 504-508.
- Dörrie, H. 1968. *Der heroische Brief. Bestandsaufnahme, Geschichte, Kritik einer humanistisch-barocken Literaturgattung*, Berlijn.
- Dörrie, H. (ed.) 1971. *P. Ovidii Nasonis Epistulae Heroidum*, Berlijn.
- Drinkwater, M.O. 2013. 'An amateur's art. Paris and Helen in Ovid's *Heroides*', *Classical Philology* 108, 111-125.
- Drinkwater, M.O. 2014-2015. 'Irreconcilable differences. Pastoral, elegy, and epic in Ovid's *Heroides* 5', *Classical World* 108, 385-402.
- Fantham, E. 2004. *Ovid's Metamorphoses*, New York.
- Fabre-Serris, J. 2009. 'Constructing a narrative of *mira deum*. The story of Philemon and Baucis (Ovid, *Metamorphoses* 8)', in P. Hardie (ed.), *Paradox and the Marvellous in Augustan Literature and Culture*, Oxford, 231-247.
- Fairweather J. 1987. 'Ovid's autobiographical poem, *Tristia* 4.10', *Classical Quarterly* 37, 181-196.
- Farrell, J. 1998. 'Reading and writing the *Heroides*', *Harvard Studies in Classical Philology* 94, 307-338.
- Fischer-Lex, U. 1969. *Ignotum hoc aliis ille novavit opus. Beobachtungen zur Darstellungskunst Ovids in den Heroides unter besonderer Berücksichtigung der Briefpaare Her. 16 und 17 (Paris und Helena) und Her. 20 und 21 (Acontius und Cydippe)*, Berlijn.
- Fitton Brown, A.D. 1985. 'The unreality of Ovid's Tomitian exile', *Liverpool Classical Monthly* 10, 19-22.
- France, C. 2003-2004. 'Daphne, honor, and aetiological action in Ovid's *Metamorphoses*', *Classical World* 97, 153-157.
- Fredericks, B.R. 1976. '*Tristia* 4.10. Poet's autobiography and poetic autobiography', *Transactions of the American Philological Association* 106, 139-154.
- Fulkerson, L. 2005. *The Ovidian Heroine as Author. Reading, writing, and community in the Heroides*, Cambridge.
- Fulkerson, L. 2009. 'The *Heroides*: Female Elegy?', in P.E. Knox (ed.), 78-89.
- Fulkerson, L. 2012. 'Pastoral appropriation and assimilation in Ovid's Apollo and Daphne episode', *Trends in Classics* 4, 29-47.
- Galinsky, K. 1975. *Ovid's Metamorphoses. An introduction to the basic aspects*, Berkeley.
- Gärtner, T. 2007. 'Apoll als elegischer Liebhaber', *Philologus*, 151, 244-255.
- Gibson, P. 2003. *Ovid, Ars Amatoria Book 3. Edited with introduction and commentary*, Cambridge.
- Gowers, E. 2005. 'Talking trees. Philemon and Baucis revisited', *Arethusa* 38, 331-365.
- Green, P. 2005. *Ovid. The poems of exile. Tristia and the Black Sea Letters. With a new foreword*, Berkeley.
- Green, S.J. 2003. 'Collapsing authority and 'arachnean' gods in Ovid's Baucis and Philemon (*Met.* 8.611-724)', *Ramus* 32, 39-56.

- Griffin, A.H.F. 1991. 'Philemon and Baucis in Ovid's *Metamorphoses*', *Greece and Rome* 38, 62-74.
- Hall, J.B. (ed.). 1995. *P. Ovidi Nasonis Tristia*. Stuttgart.
- Hallett, J.P. 2003. 'Centering from the periphery in the Augustan Roman world. Ovid's autobiography in *Tristia* 4.10 and Cornelius Nepos's biography of Atticus', *Arethusa* 36, 345-359.
- d'Hane-Scheltema, M. 1989. 'Uit "Tristia"' (Boek 4) *Ovidius*', *Tweede Ronde* 7.4, 184-189, <http://bit.ly/2GNzuwr>, geraadpleegd op 4 februari 2018.
- Hardie, P. (ed.). 2002. *The Cambridge Companion to Ovid*, Cambridge.
- Heath, J. 1991. 'Diana's understanding of Ovid's *Metamorphoses*', *Classical Journal* 86, 233-243.
- Heerink, M.A.J. 2009. 'Van elegie naar epos. Ovidius over zijn *Metamorphosen*', *Lampas* 42, 299-322.
- Hengst, D. den. 1988. 'Ovidius ludens. De geestigheid van Ovidius', *Lampas* 21, 346-360.
- Hinds, S.E. 1993. 'Medea in Ovid. Scenes from the life of an intertextual heroine', *Materiali e discussioni* 30, 9-47.
- Hofmann, H. 2006. 'Ovids Exildichtung und die Frage nach der Historizität der Verbannung', in B. Milewska-Ważbińska (ed.), *Ovidiusz: twórczość, recepcja, legenda: referaty wygłoszone podczas międzynarodowej konferencji z okazji Setnego Jubileuszowego Zjazdu Polskiego Towarzystwa Filologicznego: Warszawa 16-18 września*, Warschau, 93-106.
- Hogendoorn, W. 1998. *Ovidius. Sombere gedichten*: Tristia, Amsterdam.
- Hollis, A.S. 1970. *Ovid, Metamorphoses* 8, Cambridge.
- Hollis, A.S. 1996. 'Ovid, Metamorphoses 1.445 ff.: Apollo, Daphne, and the Pythian crown', *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 112, 69-73.
- Holzberg, N. 1997. 'Playing with his Life. Ovid's "Autobiographical" References', *Lampas* 30, 4-19 [ook in P.E. Knox (ed.), 2006, 51-68].
- Holzberg, N. 2013. *Gedichte aus der Verbannung. Eine Auswahl aus Tristia und Epistulae ex Ponto. Lateinisch/Deutsch*, Stuttgart.
- Holzberg, N. 2014. 'Ovids Monumentum Tomitanum. Tristia 4,10 als Gegenstück zu den Res gestae des Augustus', in R. Kussl (ed.), *50 Jahre Dialog Schule – Wissenschaft. Beiträge zum altsprachlichen Unterricht*, Speyer, 81-95.
- Ingleheart, J. 2010a. *A Commentary on Ovid Tristia Book 2*, Oxford.
- Ingleheart, J. 2010b. 'The literary "successor": Ovidian metapoetry and metaphor', *Classical Quarterly* 60, 167-172.
- Jacobson, H. 1974. *Ovid's Heroides*, Princeton.
- Jonge, T.J. de. 1951. *Publii Ovidii Nasonis tristium liber 4 commentario exegetico instructus*, Groningen, <http://bit.ly/2FCzNAK> [alleen de prolegomena], geraadpleegd op 2 februari 2018.
- Joviet, J.-C. 2001. *Allusion et fiction épistolaire dans les Héroïdes. Recherches sur l'intertextualité ovidienne*, Parijs.
- Kenney, E.J. 1996. *Ovid. Heroides 16-21*, Cambridge.
- Kenney, E.J. 1999. 'Ut erat novator. Anomaly, innovation and genre in Ovid, Heroides 16-21', in J.N. Adams en R.G. Mayer (eds), *Aspects of the Language of Latin Poetry (Proceedings of the British Academy 93)*, Oxford, 399-414.
- Knox, P.E. 1995. *Ovid. Heroides. Select Epistles*, Cambridge.
- Knox, P.E. 1997. [Recensie van J.B. Hall 1995], *Bryn Mawr Classical Review* 1997.03.31, <http://bmc.brynmawr.edu/1997/97.03.31.html>, geraadpleegd op 2 februari 2018.
- Knox, P.E. (ed.). 2006. *Oxford Readings in Ovid*, Oxford.
- Knox, P.E. (ed.). 2009. *A Companion to Ovid*, Oxford.
- Lange, C.H. 2009. *Res Publica Constituta. Actium, Apollo and the accomplishment of the triumphal assignment*, Leiden.
- Lindheim, S. 2003. *Mail and Female. Epistolary narrative and desire in Ovid's Heroides*, Madison.
- Lingenberg, W. 2003. *Das erste Buch der Heroidenbriefe. Echtheitskritische Untersuchungen*, Paderborn.
- Little, D. 1990. 'Ovid's last poems. Cry of pain from exile or literary frolic in Rome?', *Prudentia* 22, 23-39, <http://bit.ly/2C6ulnr>, geraadpleegd op 9 februari 2018.
- Luck, G. 1967. *P. Ovidius Naso. Tristia. 1. Text und Übersetzung*, Heidelberg.
- Luck, G. 1977. *P. Ovidius Naso. Tristia. 2. Kommentar*, Heidelberg.

- Mader, G.J. 2008. 'Programming pursuit. Apollo and Daphne at Ovid, *Met.* 1.490-542', *Classical Bulletin* 84, 16-26.
- Marion, O. van. 2005. *Heldinnenbrieven. Ovidius' Heroides in Nederland*, Nijmegen, <https://open-access.leidenuniv.nl/handle/1887/4434>, geraadpleegd op 2 februari 2018.
- Marion, O. van en M. Kalse (eds). 2007. *Princesse Liet-boec (1605)*, http://www.dbnl.org/tekst/_prio03prino1_01/, geraadpleegd op 2 februari 2018.
- Mazurek, E.F. 2006. 'Elegy and epic and the recognition of Paris. Ovid *Heroides* 16', *Arethusa* 39, 47-70.
- McGowan, M.M. 2009. *Ovid in Exile. Power and poetic redress in the Tristia and Epistulae ex Ponto*, Leiden.
- Michalopoulos, A.N. 2006. *Ovid Heroides 16 and 17. Introduction, text, and commentary*, Leeds.
- Miller, J.F. 2004-2005. 'Ovid and Augustan Apollo', *Hermathena* 177-178, 165-180.
- Murgatroyd, P., B. Reeves en S. Parker. 2017. *Ovid's Heroides. A new translation and critical essays*, Abingdon/New York.
- Otis, B. 1970. *Ovid as an Epic Poet*, Cambridge.
- Owen, S.G. (ed.). 1915. *P. Ovidii Nasonis Tristium Libri Quinque, Ibis, Ex Ponto Libri Quattor, Haheutica, Fragmenta*, Oxford.
- Palmer, A. 1898. *P. Ovidi Nasonis Heroides*, Oxford, <http://bit.ly/2zZyCMh>, geraadpleegd op 2 februari 2018.
- Peters, W.A.M. 1994. *Ovidius. Legendarische vrouwen (Heroides)*, Baarn.
- Peters W.A.M. 1995. *Ovidius. Tristia, Ballingschapsgedichten*, Baarn.
- Ramírez de Verger, A. 2007. [Recensie van A.N. Michalopoulos 2006], *Bryn Mayr Classical Review* 2007.09.53, <http://bmc.brynmawr.edu/2007/2007-09-53.html>, geraadpleegd op 2 februari 2018.
- Richmond, J. 1995. 'The latter days of a love poet. Ovid in exile', *Classics Ireland* 2, 97-120.
- Schmitzer, U. 2002. 'Neue Forschungen zu Ovid', *Gymnasium* 109, 143-166.
- Schmitzer, U. 2003. 'Neue Forschungen zu Ovid. 2', *Gymnasium* 110, 147-181.
- Schmitzer, U. 2007. 'Neue Forschungen zu Ovid. 3', *Gymnasium* 114, 149-179.
- Showerman, G. [1914] 1977². *Ovid. Heroides, Amores* [herzien door G.P. Goold], Cambridge MA, <http://bit.ly/2A6JhTr> [1914], geraadpleegd op 2 februari 2018.
- Spentzou, E. 2003. *Readers and Writers in Ovid's Heroides. Transgressions of genre and gender*, Oxford.
- Tarrant, R.J. (ed.). 2004. *P. Ovidi Nasonis Metamorphoses*, Oxford.
- Tress, H.L. van. 2004. *Poetic Memory. Allusion in the poetry of Callimachus and the Metamorphoses of Ovid*, Leiden.
- Verducci, F. 1985. *Ovid's Toyshop of the Heart. Epistulae heroidum*, Princeton.
- Wheeler, S.M. 1999. *A Discourse of Wonders. Audience and performance in Ovid's Metamorphoses*, Philadelphia.
- Williams, G.D. 1994. *Banished Voices. Readings in Ovid's exile poetry*, Cambridge.
- Williams, G.D. 2002a. 'Ovid's Exile Poetry: *Tristia*, *Epistulae ex Ponto* and *Ibis*', in P. Hardie (ed.), 233-248.
- Williams, G.D. 2002b. 'Ovid's exilic poetry. Worlds apart', in B.W. Boyd (ed.), 337-381.
- Zwierlein, O. 1999. *Die Ovid- und Vergil-Revision in tiberischer Zeit. 1. Prolegomena*, Berlin.

Auteursinstructies *Lampas. Tijdschrift voor classici*

1 Inzending kopij

Zend uw kopij per e-mail naar: lampas@verloren.nl

2 Omvang

Een artikel in *Lampas* bevat maximaal 7.500 woorden inclusief voetnoten en bibliografie.

3 Stijl en opmaak

Houd de opmaak zo eenvoudig mogelijk. Gebruik geen afkortingen. Een heldere structuur wordt op prijs gesteld (lieft met tussenkopjes).

4 Citaten van en verwijzingen naar Griekse en Latijnse teksten

Geef Griekse eigennamen in Latijnse vorm (Aeschylus, Thucydides). Vertaal Griekse en Latijnse citaten. Plaats vertalingen tussen enkelvoudige aanhalingstekens. Cursiveer Latijnse citaten. Zet langere citaten (meer dan 20 woorden) als bloktekst: ingesprongen en door witregels van de hoofdtekst gescheiden. Gebruik in verwijzingen alleen Arabische cijfers (1, 2, 3).

5 Citaten van en verwijzingen naar secundaire literatuur

Verwijs naar secundaire literatuur volgens het auteur (jaartal: pagina)-systeem. Bijvoorbeeld: 'Feeney (2007: 92-96) stelt dat ...'; 'vergelijk Slings (1997: 107 n. 17)'. Zet lange citaten (meer dan 20 woorden) als bloktekst (zie boven), korte citaten tussen enkele aanhalingstekens.

6 Bibliografie

De literatuurlijst bevat uitsluitend de in uw artikel genoemde auteurs. Geen afkortingen. Opmaak:

Artikel in bundel:

Slings, S.R. 1997. 'Figures of Speech and their Lookalikes. Two further exercises in the pragmatics of the Greek sentence', in E.J. Bakker (ed.), *Grammar as Interpretation. Greek literature in its linguistic context*, Amsterdam, 169-214.

Artikel in tijdschrift:

Hemelrijk, E.A. 2007. 'Local Empresses. Priestesses of the imperial cult in the cities of the Latin West', *Phoenix* 61, 318-349.

Boek:

Jong, I.J.F. de. 2001. *A Narratological Commentary on the Odyssey*, Cambridge.

7 Samenvatting, correspondentieadres en auteursinformatie

Bij uw artikel levert u (1) een Engelstalige samenvatting (maximaal 200 woorden), (2) uw correspondentieadres (post en e-mail) en (3) een beknopte biografie (functie, affiliatie, onderzoeksgebied en publicaties, maximaal 70 woorden).

8 Illustraties

De redactie stelt illustraties (met bijschriften en bronvermeldingen) op prijs. Deze worden geplaatst indien van voldoende grootte en kwaliteit; uitgangspunt is een resolutie van 300 dpi bij een formaat van 10x15 cm. Bij vragen kunt u contact opnemen met de redactiesecretaris.

Inhoud

Lampas 51 (2018) 2

	Van de redactie	89
HANS TEITLER	<i>In memoriam</i> H.T. Wallinga	90
LUCIEN VAN BEEK EN JORIS VAN DER LUGT	Epische relevantie Achtergronden bij het gebruik van <i>augment</i> in Homerus	93
JOSINE SCHRICKX	Waarom <i>nedum</i> altijd ‘laat staan’ betekent	113
TINE SCHEIJNEN	Homerus lezen met Quintus van Smyrna Inter- en intratekstualiteit rondom de moord op Priamus	126
ERIK HERMANS	Van Aken tot Bagdad De vroegmiddeleeuwse verspreiding van Aristoteles’ <i>Organon</i> in het Latijn, Grieks en Arabisch	144
PIETER VAN DEN BROEK	Signalementen Ovidius tussen elegie en epos	161
CASPER DE JONGE EN HUGO KONING	Orpheus weer bovenaan Nipte zege in spannende 8e editie Ken-Uw-Klassieken- Pubquiz	174